

JÓZSI

Írta: Fehér Ferenc

Régi emlékei közül legélénkebben élt benne édesanyja halála. Akkor öreganyja házában laktak. Anyját a tiszta elsőszobában ravatalozták fel. A koporsó leszögezésekor a sok fekete ruhás asszony mind sírni kezdett. Ő is elpityeredett, de nem hitte, hogy édesanyját siratják ennyire. Vele senki sem törődött, s így csak csetlett-botlott a szokatlanul ünnepléses arcú ismerősök között. Egy idegen ember a kariába emelte és szájával összenyálazta arcát. Utána letette a földre, megsímogatta a fejét és azt mondta: Szegény árva kisfiam!... Félt attól az embertől. A szájából éppen olyan szag jött, mint amilyen öregapjáról szokott áradni, amikor dülöngélve hazavetődött a faluból. De ez az ember nem olyan volt, mint öregapja. Más volt a ruhája is, meg a cipője is. A pantallójának hibátlan éle volt, ilyet még nem is látott. A cipője fényes volt. Az tetszett neki: a sokaság közt lehajolt és megsímogatta a ragyogó lábbelit. De kiábrándult belőlük, mert bűdösek voltak. S mikor mentek édesanyja koporsója után, az is sáros lett, nemcsak öregapja foltos bocskora. Amikor a sáros gödörbe leengedték a koporsót, ismét jajgatni kezdtek a népek. Az ő könnyei is hullottak mint a záporosó, csak azt nem értette, mint változhatott meg a sok ember oly egyszerre. Míg mosni járt édesanyja, feléjük sem néztek. A sírgödör mellett pedig úgy megsiratták, mintha több közülük lett volna hozzá, mint neki. Pedig ők sosem melengették lehelletükkel anyja mosástól elgémberedett ujjait, mikor esténként hazament. A temetés után a fényescipőjét nem látta többé. Azt mondták, az apja volt; a városból jött haza elhagyott felesége temetésére. Ő fizette ki a koporsót is. Temetés után, a távozáskor őt is magával akarta vinni: valahova a városba. De ő ellenszegült, anyja nélkül nem mert vele menni. Az öregapja is úgy vélekedett, hogy itt az ő helye közöttük. Otthon maradt tehát, de később többször megbánta. Öregapja egy reggel nem kelt fel vackáról. Meggyfaszárú pipáját akaratosan szorította maradék fogaival s szinte azt várta, hogy taplótt vesz elő az öreg és rágyújt. Arca szigorú volt rezzenéstelen merevségében és dacosan néma, mintha haragudott volna. Bizonyára a munka utáni ácsorgást elégette meg a községháza előtt. De az is lehet, hogy nagy bánatában szökött meg tőle és beteg öreganyjától. Hányszor panaszkodott, hányszor elmondta neki, hogy az öregember élete nem ér egy fityinget sem. Amikor már nem bírja a kapát húzni és a kasza kifordul a kezéből, akkor félrerúgják, mint a kivénült kutyát. Milyen hálátlanok az emberek! De hiszen ők is odaadták a sintérgyereknek Burkust, mivel nem látott már, nekiment mindennek és ugatni is elfelejtett... De nem! Ők azért váltak meg tőle, mert nem volt mivel etetni a szegény állatot és nem nézhették a kínlódását. S hogy megsiratták a derék házörzöt. Talán öregapjának is jobb, hogy elment. De hát őt miért nem siratták meg a volt gazdái?... Akiknek kapált, akiknek kaszált... A temetésére se mentek el. A fényescipőit sem volt ott. Pedig leste, várta, hogy megjelenik. El akart vele menni a városba; abba a gazdag világba, ahol nagyon jó lehet, mert úgy mondiák, mindenki cipőben jár. Miért is nem jött érte apja? Akkor nem kellett volna vezetgetnie a vénasszonyt koldulni. Néhol kutyával kergették el őket. Ő legszívesebben be sem nyitott volna sehova, de ilyenkor öreganyja görcsösebben szorította a kezét és a fülébe könyörögte nyöszörgő szavait:

— Ne hagyj itt, Józsikám! Estére nem lesz kenyerünk... És mentek a másik kapura. Ahogy így teltek a napok, rájött arra, hogy nem egyformák az emberek. Némelyiknek békés tekintete és jószágos arca van, a másinak meg mérges kutyája. Az előbbiekhöz vonzotta valami, mint ahogy a fázó embert vonzza valami a tűz fényéhez. Úgy érezte, hogy azok nemcsak kenyeret, de jószót is adnának neki. Megsímogatnák az arcát, mint édesávia szokta és talán mesélnének is, mint öregapja... Az ilyen emberek nagyon kevesen voltak s csak addig volt velük dolga, míg azt a karéj kenyeret zsáktarisznyájába dugták. Ha csunya idő volt, nem mehetek sehova, mert lábukról, testükről az utolsó rongyok is leszakadtak. Ilyen magányos estéken sokáig nem aludt el. Nyitott szemekkel bámult a sötétbe és a városról álmodott. Csak innen menekülhetne! Nem kellene száraz kenyérdarabokon rágódnia és nem kellene remegnie többé, hogy merről ugrik rá egy kutya, ha benvit valahova kéregetni... Ott minden másképp lenne a városban! Öreganyja a hátát és lábát fájlalta. Azt mondta, az időtől fáj; a hóviharoctól meg a fagytól. Ezt nem értette, mert öneki semmije sem fáj, legfeliebb néha a gyomra, de tapasztalatból tudta, hogy csak akkor, amikor nagyon üres. Kétkedését elmondta öreganyjának. Az egy kissé megütődött, aztán mosolyra húzta rános arcát.

— Igazad lehet, kisfiam! Lám én erre nem is gondoltam...

Reszketve feltörő szávaihoz bólogatott is, mintegy nagyobb nyomatékot adva azoknak. Ajkai szegletén bágyadt mosolyféle jelent meg: Lám, lám, milyen okos az én kis unokám... Nekem eszembe se jutott volna... Öregapja halála óta ez volt az első mosolya — halovány, fonyadt kis virág —, de ez sem vihetett szint nyomorúságos életükbe. Egyszer panaszkodott a patikárosnak. Az adott nekik egy zöld üveget. Lehetett akkora, mint az öregapja pálinkásüvegie, amely gazdája halála óta a kaszli tetején porosodott. De finom csavarraíró dugója volt s az nagyon tetszett neki. A barátságos tekintetű fehérköpenyes úr azt mondta, hogy attól az orvosságtól kiáll a fájás öreganyja csontjaiból. Nagy tiszteletet érzett a patikáros iránt. A sok fényes üvegiét sokáig bámulta s nem értette, miért olyan fényes ott minden, míg náluk a nagy falitükör sem olyan fényes, mint a patika szekrényei. Ők talán nem is tudnának itt élni. Olyan finom, tiszta emberek valók ilyen helyre, mint ez a fehérköpenyes. Miért is születik egyik ember ilyenek, a másik meg amolyannak? Szerette volna ezt megkérdezni valakitől. Esténként a városról álmodozott, éjjel meg nem alhatott öreganyja jajgatásától, nyögéseitől. Éppen ilyenkor kínozza a nyavalva, hogy ő se' aludhasson. Sokszor keserű haragot érzett a vénasszony iránt. Unta már állandó panaszait, számolását; nem bírta a szagát sem, éjjeli nyögései meg úgy felizgatták, hogy tehetetlenül hánykolódott fekhelyén. Öreganyja egyre ritkábban kelt fel vackáról. Egvedül járta az utcákat még akkor is, amikor házuk erese alól elszálltak a fecskék. Aztán tél köszöntött rájuk. Reggelre mindig befagytak az ablakaik. Sokat szenvedtek a hidegtől. Az ujjai odafagytak néha a jeges kapukilincsekhez. Egy éjjel csunya szél sirt be az ajtó repedéseim. Hóvihar dühöngött odakünn. Furcsán érezte magát a sötét, hideg szobában. Öreganyja most nem zavarta jajgatásával. Pedig most nem bánta volna, ha hallja a hangját... A városban is ilyen sötétek lehetnek az éjszakák?... Ott is ilyen hideg van?... Miért nem jajgat most az öregapja?... Éles, bántó sikongással újabb hőtömeget sodort az északi vihar a feje fölött lévő ablaknak. Felugrott fekhelyéről. — Öreganyám! — sikoltotta el magát. Csend ült a szobán. Aztán új szélroham kísérletezett az ablak-

kal, de nem birt vele. Józsi odarohant a szoba másik sarkához. Előbb félénken, aztán rémülten rázni kezdte a vénasszony összetöprődött testét. Az nem mozdult. Kétségbeesetten rohant ki a hóviharba, át a szomszédba. Csak nagy nehezen tudta felébreszteni a lakókat. Reggel orvos jött hozzájuk. Az összesereglett embereknek azt mondta, hogy az öregasszony megfagyott.

*

Másfél éve dolgozott a tanyán. Annyi ideje temették el utolsó hozzátartozóját. Gazdája emberségesen bánt vele, mert hamar beletanult teendőibe. Megszokta a koránkelést és későnfekvést, a hideg hajnali harmatot és a csipős őszi deret; megtanulta a tanya iratlan törvényeit — főleg azt az egyet, hogy senkinek soha nincs megállása — és egvük nap után a másik múlt el fölötte.

Valójában csak disznópásztornak fogadta föl a gazda, de mivel a malacokat nem hajkurászhatta mindig; egyéb munkákra is befogták. Megtanult herét kaszálni, disznók alól aljazni, fát hasogatni. A trágyás kocsi megrakása ment legkeservesebben. Sokszor úgy érezte, dereka megszakad. Nem csoda, hogy úgy megszerette a malacait. Ha azokkal kiment a tanyáról, a maga ura volt. Ezzel a jóleső tudattal tereite ki a malacokat a tarlóra azon a forró augusztusi délutánon is. A föld még nedves volt az éjjel hullt esőtől, de a nap melege már szikkadtra szívtá. A tüzes golyó bolondul szikrázott az égen, az egész határ izzadt és langyos páráit gőzölgött. Már jó messzire elhagyták a tanyát. Karikás ostorával beleszorrentett néha a csendbe s a malacok ilyenkor boldog hancúrozással szaladoztak előtte, mint jó pajtások, akik értik minden gondolatát. A dülömről befordultak egy nagy tarlóra. Józsi végignyúlt egy kazal tövében. Fejét tenyerébe helyezte s a mag után turkáló malacokat bámulta. Ostora mellette hevert, mint egy hosszú, mozdulatlan kígyó. Szeretett egyedül lenni. Ilyenkor kedvére nézegethette a földön futkározó bogarakat, vagy a levegőben kergetődző lepkéket. A néma kis rovarokat figyelve, mindig valami titokkereső kíváncsiság szállta meg: vajjon, éreznek-e azok, érzik-e az ő hatalmát maguk felett, hogy úgy menekülnek közelebből? A lepkék játszi könnyedségükkel féktelen csapongásra készítették gondolatait. Velük együtt felrepült ő is a kék messzeségbe, röpködött, kacagott — aztán meglátta, hogy szétszöktek a malcai és leszállt egy pillanat alatt a földre, s a kis kanász zavarásznai kezdte a jószágokat. Tetszett neki ez a játék, de utána mindig elszomorodott. Érezte mindig, hogy kár önmagát álltatni. Menekült volna ilyenkor a tanyák trágyaillatos levegőjétől, az istállók szennyes aljától, ahol éjjelenként rongyos gúnyájában aszalódott... Gyűlölettel gondolt gazdasszonyára, aki vele mosatta ki az első napokban kisfia pelenkáit... És sírni szeretett volna, amikor ránézett mocskos rongyaita, kifedezett, bütykös ujjaira... Keserű megdöbbenéssel gondolt arra, hogy ő tulajdonképpen semmiben sem különbözik malacaitól. Inas lábai akárcsak a malcaié, vékonyak és szennyesek a trágyától, amelyben nap mint nap gázol. Tetőtől-talpig retkes a piszoktól, hiszen nem mosakodhatik, mert akkor kifújja a szél a bőrét és felpattogzik, mint a kiszáradt pocsolya feneke. Végigsímitott kurtára nyírt haján, aztán ránézett az egyik malac sörös üstökére és elnevette magát, hogy milyen bolondságokat gondol össze-vissza. De nem nyugodott meg. Hosszan nézett egy irányba, túl a kukoricásokon, arra, amerre a vándorzsídó szokott eltűnni, amikor ment a városba. Tőle hallott meg egyet s mást a városról és szomjasan itta be lelke a vén ember minden szavát. Most megérezte, hogy ezen a délutánon is találkozni fog az öreggel. Az öreg

ócskásnak tetszett a kis kanászgyerek roppant érdeklődése és arra vezetvén útja, nem sajnált egy-egy negyedórát a fiútól. Meséit kiszínezte, kikerekítette. Sokszor nem is a maszatos kis kanásznak mesélt talán, hanem sajátmagának. Hogy sajnálta Józsi, hogy nem mehet vele egy-egy ilyen találkozás után.

Most ismét jön az öreg. Jönnie kell, mert már egy hete nem járt erre. Figyelt és várt.

Nyugatról langyos szél közeledett s megropogtatta a sárguló kukoricaleveleket. A malacok beleszagláztak a fülledt levegőbe s elröfentették magukat. Azután gyerekes csintalansággal szaladgálni kezdtek össze-vissza a kazalok közül.

— Ne malac, ne! — kiáltotta Józsi csak úgy szokásképen és felfelé emelkedve, megropogtatta gyenge csontjait. Vékony gyerekhangja elfulladt a sűrű levegőben s talán a harmadik kukoricásig sem hatolt.

A hosszan kigyózó dülő-út messzeségében meglátta az ócskás csacsiját, azután a kis kordét és legvégül már a vén ember szakállas arcát is tisztán kivette a messzeségből. Az olajozatlan kerekek csikorgása bántóan sírt a süket csendben. Józsi kint állt a dülő-út szélén. A kis igavonó szinte felszólítás nélkül torpant meg előtte. Mintha tudta volna, hogy a kis kanászgyerekkel való találkozás is egy eperfát, vagyis egy rövidke pihenőt jelent a hosszú úton.

Az ócskás nagyon fáradtnak, levertnek látszott. Mintha tíz évet öregedett volna, mióta nem látta. A hangja sem volt olyan meleg, olyan puha, mint legutóbb. Végtelen mélyről szakadtak föl belőle a szavak:

— Utoljára találkozunk kisöreg! ... Messzire megyek, nagyon messzire... Nincs már mit keresnie a vén Izsáknak ezen a tájon...

Józsi megilletődötten bámult öreg ismerősének a szakállába, aki mintha nem is vett volna tudomást a fiú jelenlétéről, tovább motyogott és szemeit le nem vette volna egy távoli ismeretlen pontról.

— Volt egy kislányom. Az unokám volt... Olyan volt, mint a harmatos lilium a tengerparton. Egyetlen kincsem volt anyia halála óta... És megölték! — emelte fel a hangját és szinte eszelősen a fájdalomtól tovább folytatta: Ők ölték meg a kórházban... A fehérköpenyes orvosok...

Hangja megcsuklott. Józsi megdöbbenve állt a csacsi mellett és egy legyet zavart el az orráról. Messziről hallotta, hogy egy cséplőgép megindult. Az eső utáni munkaszünetben ez volt az első hang a pusztán és Józsi jólesően szívta magába a hangokat. Fehér cipőszagnak tűnt most előtte a friss föld illata.

Az öreg összeszedte magát, de egy kövér könnycsepp árulómód végiggurult ráncos arcán és megtelepedett szakállán. Már a gyeplőt fogta keze, amikor elnézve Józsi feje felett ismét megszólalt:

— Ne kíváncsozz, fiam a városba! ... Hazudtam neked mindig... Meséltem... Mint az öregemberek szoktak... Arra gondoltam, hogy a kis unokámnak mesélek... Jó fiú voltál... Sajnálom, hogy becsaptalak... Ne menj a városba, rossz emberek laknak ottan...

Megrántotta a gyeplőt, de a fáradt csacsi olyan lassan indított, hogy még volt ideje lenyúlni és megsimogatta Józsi fejét. A kerekek nyikorogni kezdtek a dombhajláson fölfelé. A csikorgás, az öreg remegő hangja és a távoli gépzúgás reszkettek a levegőben, mint három megütött zongorahúr. Aztán az első kettő elhalt, elült, csak a harmadik lebegett továbbra is a táj fölött.

Józsi riadtan eszmélt magára. Mintha mély álomból ébredt volna. Első gondolata a kötelesség volt; tekintete a kazal felé rebtent. A malacok elüntek. Ugy rohant a kazal felé, hogy még káromkodni is elfelejtett. Biztosan a kukoricásban mászkálnak a bitangok — gondolta és belépett a leveleiket kókadtan lelógató kukoricaszárak közé. Füttyült, kiabált, csalogatta a jószágokat. Hiába. Homlokára izzadságcseppek üttek ki. Szinte sírva szaladozott a kukoricásban s egyre a malacok után kiáltozott. Ilyesmi még nem történt vele. Mit fog szólni a gazdája, hogyha nem lesznek meg a malacok?! Egyik kukoricatáblából a másikba rohant. Kétségbeesetten kiabált, majd féltérdre bukva fülelt, hallgatózott, merről hall valami biztató neszt. Semmi sem rezdült. Elsírta magát. Leült, hátát egy kukoricaszárnak támasztotta s mély zokogással sírni kezdett. Könnyei végig folytak poros, maszatos arcán és megtelepedtek szája szögletében. Nyelvével lenyalta őket, aztán dühösen köpte ki a sós könnyeket.

— A fene ette volna meg azt a vén embert a szamarával együtt! Ómiattuk üt agyon a gazda...

Kihúzta a gatyakorcából izzadt vászoningét s azzal törülte meg verejtékes arcát.

Az est félhomálya beopta magát a kukoricásba. Egy korai szünyog éles, bántó muzsikálással körözött a feje körül s rátelepedve nedves arcára éhes mohósággal szívni kezdte a vérét. Ingerülten csapott a vérszopóra s izmos ujjával összemorzsolta. Már nem sírt. Ingét visszagyömszölte helyére és nagyot lélegezve megindult a tanya felé. Elkészült a legrosszabbra. Talán elzavarja a gazdája, talán a bérét veszi el, de az is lehet, hogy kitöri a derekát. Önkénytelenül is odanyúlt derekához és megtapogatta. Sötét lett, mire nagy szívszorongva a tanya elé ért. Gazdája hangját hallotta az istálló felől. Őt kereste káromkodva. A kutyák boldog csohogással, viháncolással fogadták. A gazda odanézett s dühösen rontott neki:

Az anyád istenibe' mászkáltá'!... A malacok rég' hazagyüttek, te meg csavarogsz ebbé' a dologidőbe'?!... Úgy vágta nyakon Józsit, hogy felhentergett. Úgy maradt elnyúlva a porban és remegve várta az ütlegetek. Azok késtek. Persze, hiszen a malacok megvannak, hazajöttek az édes kis jószágok! Csakha hazajöttek... Feküdt a porban. Arcát könnyek szántották végig. Messziről cséplőgép muzsikált, zümmögött feléje fájdalmasan, búsan és mégis mindent megbocsátó édesanyás babusgatással. Fölelt és egy szó szakadt fel melléből: Édesanyám!

ÉRETTSÉGI BÚCSÚZTATÓ

Irta: Lőrinc Péter

Az események állandó folytonosságban hömpölyögnek tova és nincsenek éles határvonalak az életben. Sokszor még sincs rá szükségünk, hogy bizonyos távlatot nyerjenek a történések, elhatárolódnak azok egymástól és már a történések idején is tudjuk: új lapot nyitottak a nép életében. Ilyen éles határvonal volt a felszabadító háború és ilyen határvonal az öt éves terv első éve.

Az egyén életében is vannak ilyen megállók. Megállók és kiszállók. Amikor az együtt-utazók kiszállnak az összeszoktató kocsiból és különválnak, hogy külön-külön folytassák a mégis, továbbra is, egy-közös utat.